

HOGYAN ÍRJUNK A SZEXUÁLIS ERŐSZAKRÓL?¹

A Dart Centre Europe² ajánlásai

A szexuális erőszakról szóló tudósításhoz különös gondosság és fokozott erkölcsi érzékenység szükséges. Speciális interjúkészítési technikát igényel, megköveteli a jogszabályok ismeretét és azt, hogy tisztában legyünk a trauma pszichikai hatásával.

A szexuális erőszak egyaránt lehet lelki és fizikai, irányulhat bármilyen korú férfi, nő vagy gyermek ellen. Magában foglalja a nemi erőszakot, amely az egyik legsúlyosabb megrázkódtatás, amelyet emberi lény átélhet. Ilyen eseményről beszámolni általában óriási megpróbáltatás: felidézése során az áldozatok újra átélhetik azokat az érzéseket, melyeket megtámadásuk során végigéltek. Ebből fakadóan az újságíróknak különleges figyelmet kell fordítaniuk rá, hogy ne súlyosbítsák interjúalanyaik gyötrelmeit. A nemi erőszak ráadásul szélesebb körre is hatással van – kiterjed a közvetve érintettekre, az áldozatok családtagjaira, szeretteikre, sőt még az esemény szemtanúira is. Ha pedig a nemi erőszakot fegyverként használják egy háborúban, alapjaiban megváltoztathatja azt, ahogyan egy közösség saját magára, illetve a szomszédos csoportokra tekint.

Felkészülés és hozzáállás

Alaposan tanulmányozzuk a nemi erőszak lehetséges okait és következményeit! Nézzünk utána a helyi viszonyoknak és körülményeknek, de a felkészülés végeztével feledkezzünk meg e tudásanyagról! Bármilyen sokat tudunk is a témáról, soha nem lehet előre látni, miként élte át az adott személy a vele történeteket.

Gondosan válasszuk meg szavainkat! A nemi erőszak vagy támadás nem „szex”. Az ismétlődő zaklatás nem „viszony”. Az erőszaktevés vagy támadás semmiképp nem keverhető össze a normális nemi élettel. Tisztázandó az emberkereskedelem és a prostitúció közötti viszony. A nemi erőszak elszenvedői lehet, hogy nem szeretnék, ha „áldozatként” említenék őket – kivéve, ha ők maguk használják e kifejezést. Sokan a „túlélő” elnevezést részesítik előnyben.³

Tartsuk tiszteltben, ha a szóba jöhető interjúalany nemet mond! Soha senkit nem szabad arra kényszeríteni, hogy részletesen beszámoljon egy oly traumatikus élményről, mint a nemi erőszak. Nincs is mindenki olyan helyzetben, hogy beszélhessen.

¹ Forrás: Reporting on Sexual Violence: a Dart Centre Europe Tipsheet.
http://dartcenter.org/files/sexual%20violence%20tipsheet_final_27.08.11.pdf

² A Dart Centre Europe a New York-i székhelyű Dart Center for Journalism and Trauma (Dart Újságírás és Trauma Központ, a Columbia Egyetem része) európai szervezete (<http://dartcenter.org/europe>). Magyarországi partner: Független Médiaközpont.

³ Megjegyzés a magyar fordításhoz: magyarul kissé eltérő a konnotációja a két kifejezésnek: az „áldozat” kifejezés a köznyelvben széles körben használt, a „túlélő” kifejezés sokkal ritkábban használt és erősebb: azt sugallja, hogy az érintett közvetlen életveszélyben volt. Szóba jöhet még a hivatalos-jogi nyelvben használt „sértett” kifejezés is.

- Ha akad az ügyben érintett helyi szakértő vagy segélyszervezet, érdeklődjünk náluk, hogy az erőszak elszenvetőjének megkérdezése nem rontana-e a dolgokon.
- Bármilyen együttérző is egy férfi interjúkészítő, az esetek többségében a nő áldozat valószínűleg nagyobb biztonságban érzi magát, ha egy másik nő kérdezi. Ha ez nem lehetséges, legyen jelen egy női kolléga is.
- Legyünk méltányosak és realisták! Ne kényszerítsük, ne csapjuk be az interjúalanyt, ne hízelegjünk neki, ne ajánljunk jutalmat, s ne sugalljuk azt, hogy ha rááll az interjúra, akkor több segílyt kaphat vagy katonai beavatkozásban reménykedhet. Gondoljuk át, nem veszélyeztet-e az illető férfi vagy nő biztonságát és magánszféráját, ha hozzá fordulunk. Jónéhány társadalomban már az is megaláztatást, kiközösítést vagy akár további erőszakot válthat ki, ha valakiről azt gyanítják, hogy megerőszkolták. Óvatosan lépünk fel, s gondoljuk át, hogyan és hol találkozunk egy lehetséges interjúalanyal.
- Egyértelműen mutatkozunk be, soha ne tagadjuk, hogy újságírók vagyunk. Ha elmagyarázzuk, milyen cikke készülünk, az várhatóan bizalmat kelt az interjúalanyban, és jobb eredményhez vezet.

Interjúkészítés közben

Határozzunk meg világos szabályokat! Az erőszakos és gyalázkodó cselekmények megfosztják önbecsülésüktől az embereket, így fontos, hogy az interjú közben biztonságos légkörben érezhessék magukat. Vonjuk be a döntéseinkbe az interjúalanyokat, őket kérjük meg arra, hogy javasoljanak biztonságos helyet és megfelelő időpontot a beszélgetéshez.

– Ha tolmácsot használunk, neki is magyarázzuk el az itt említett alapelveket. Televíziós és rádiós újságíróknak tanácsos megfontolniuk, hogy a beszélgetést az interjúalany anyanyelvén készítsék, s a jelenlevő forgatócsoport létszámát a minimumra szorítsák.

– Tegyük kezdettől világossá, hogy mennyi ideig tarthat az interjú. Mélyen megbánthatunk valakit, ha félbeszakítjuk, miközben egy traumatikus tapasztalatáról számol be.

A jó interjú titka az aktív, előítélet-mentes odafigyelés. Ez egyszerűen hangzik, ám valójában olyan készség, melynek kifejlesztéséhez idő és erőfeszítés szükséges.

Ne becsüljük le azt, hogy a sokkoló részletekre adott saját reakcióink befolyásolhatják a beszélgetést. Ha túl megterhelőnek érezzük, amit hallunk, ezt csak magunkban tudatosítsuk és összpontosítsunk ismét az elhangzottakra. Általában az is segít, ha igyekszünk jobban odafigyelni az interjúalany arckifejezésére, a testbeszédére koncentrálunk. (Az újságíró számára az elhangzottak személyes lelki feldolgozásának ideje az interjú után jön el.)

A nemi erőszak erős önvádat, büntudatot és szégyenérzetet válthat ki az áldozatban, ezért kerüljünk minden olyan kifejezést, amely arra utalhat, hogy az interjúalany valamiképp maga is felelős a történetért. Vigyázzunk a „miért” kérdés feltevésével – ezeket inkább kihallgatásoknál szokás használni.

Ne legyünk meglepve, ha a beszámolók csak részben tűnnek értelmezhetőnek. A nemi erőszak áldozatai gyakran „leblokkolnak” érzelmileg: emlékeik töredékessé válhatnak, sőt néhány esetben egyenesen „kizárják” agyukból a történetet. A részleges vagy ellentmondásos beszámolók azonban nem megtévesztő szándékot jeleznek, hanem inkább azt a belső küzdelmet tükrözik, mely az interjúalanyokban végbemegy, miközben megpróbálják megérteni a velük történeteket.

Soha ne mondjuk nekik, hogy tudjuk, mit éreznek, mert ezt nem tudjuk! Inkább fogalmazzunk így: „Megértem, mennyire nehéz lehet ez most önnek.”

A fordítás a Nemzeti Civil Alapprogram Demokrácia- és Partnerség Fejlesztési Kollégiuma által 2011. január 14-én megjelentetett, NCA-DP-11-B kódszámú, a „Érdekképviseleti célú civil együttműködések támogatása, a civil kontroll erősítése” c. pályázati program révén készült el, a „Civilek anők elleni erőszakkal kapcsolatos tudatosságért a médiában és az újságíróképzésben” című projekt keretében.

Az interjú jó befejezése fontos. Ha már minden olyan témát érintettünk, amelyre a beszámolóhoz szükségünk van, kérdezzük meg, van-e bármi, amit az interjúalany még szeretne elmondani. Ami a leglényegesebb: ügyeljünk rá, hogy a beszélgetés végül az „itt és most” valóságába kanyarodjon vissza, vagy olyan dolgokról beszéljünk, amelyek fokozzák az interjúalany biztonságérzetét.

Adjuk meg valamilyen elérhetőségünket, hogy a cikk megjelenése vagy a riport sugárzása után fölvehessék velünk a kapcsolatot. Ha azt mondjuk, hogy az interjúalany megkapja majd a cikket vagy felvétel másolatát közlés után, tartsuk meg ígéretünket.

A feldolgozás

Ismét gondoljuk át, miként fogalmazunk. A nemi erőszak mélységesen személyes jellegű, ugyanakkor olyan közügy, melynek szélesebb közpolitikai hatása van.

– Ha egy erőszaktevétről számolunk be, igyekezzünk mértéket tartani abban, mennyire bocsátkozunk szemléletes részletekbe. A túlzott aprólékosság fölösleges, a túl elnagyolt beszámoló viszont gyengíti a túlélő helyzetét.

– A háborús konfliktusok során elkövetett nemi erőszak háborús bűntett. Nem fogadható el olyan beállítása, mintha az a háború sajnálatos, de előre látható következménye lenne.

Vegyük figyelembe a nyilvános közlés várható hatását. Az újságíróknak minden tőlük telhetőt meg kell tenniük azért, nehogy további zaklatásnak tegyék ki interjúalányaikat vagy megrendítsék a közösségben elfoglalt helyüket.

– Érdemes elolvasatnunk az áldozattal a cikk reá vonatkozó részleteit a megjelenés előtt, mivel így mérsékelhetjük a nyilvánosságra hozatal sokkhatását és kiszűrhetjük a ténybeli tévedéseket. Átolvasás után, látva a szerző jó szándékát, az áldozatok dönthetnek úgy, hogy történetük további részleteit is megosztják az újságíróval.

– Adjunk teljes képet a történekről. Néha a média hajlamos kiragadott incidensekre és azok tragikus vonatkozásaira összpontosítani, de jó, ha az újságíró megérti: a nemi erőszak része lehet egy régi társadalmi problémának, fegyveres konfliktusnak vagy egy közösség történelmének. Hasznos adalékként szolgálhat annak kiderítése, miként birkózott meg az adott személy vagy közösség a nemi erőszak traumájával hosszú távon.

– Ha lehetséges, lássuk el az interjúalanyt, a hallgatót vagy az olvasót a nemi erőszak témájába vágó információkkal és forrásokkal. (Hasznos linkek megtalálhatók a Dart Center for Journalism and Trauma honlapján – www.dartcenter.org.)

Bizonyosodjunk meg arról, nem kockáztatjuk-e valamely forrásunk kilétének lelepleződését. Ellenőrizzük, nem hagytunk-e cikkünk végső változatában olyan utalásokat, amelyek akaratlanul is azonosíthatóvá tehetik az adott személyt. Foglalkozás, életkor vagy lakhely megadása például elősegítheti a kizárásos alapú azonosítást. Fotón vagy filmen pedig szükségessé válhat az arcok és ruhák kikockázása.

A fordítás a Nemzeti Civil Alapprogram Demokrácia- és Partnerség Fejlesztési Kollégiuma által 2011. január 14-én megjelentetett, NCA-DP-11-B kódszámú, a „Érdekképviseleti célú civil együttműködések támogatása, a civil kontroll erősítése” c. pályázati program révén készült el, a “Civilek anők elleni erőszakkal kapcsolatos tudatosságért a médiában és az újságíróképzésben” című projekt keretében.